

Luca Mazzinghi, *Weisheit* (Internationaler Exegetischer Kommentar zum Alten Testament; Stuttgart: W. Kohlhammer 2018) Ss. 558. € 99. ISBN 978-3-17-022424-7 (PDF: ISBN 978-3-17-029020-4. € 89).

MARCIN ZIELIŃSKI

Instytut Nauk Biblijnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: donmjz@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9965-2196

Luca Mazzinghi, autor komentarza do Księgi Mądrości, jest znanym i cenionym egzegetą, specjalistą od literatury mądrościowej. Studia biblijne odbył w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie oraz w École Biblique et Archéologique Française w Jerozolimie. Jego doktorat z nauk biblijnych, poświęcony dyptykowi światła i ciemności (Mdr 17,1 – 18,4), został opublikowany w serii *Analecta Biblica*. Mazzinghi jest autorem wielu opracowań naukowych poświęconych przede wszystkim literaturze mądrościowej oraz redaktorem czasopism biblijnych *Vivens Homo*, *Parola, Spirito e Vita* oraz *Parole di Vita*. Od 2010 r. jest także przewodniczącym Stowarzyszenia Biblistów Włoskich (ABI). Publikowane przez niego książki są często owocem wykładów prowadzonych na Wydziale Teologicznym Italii Środkowej we Florencji, w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie oraz na Papieskim Uniwersytecie Gregorianum, gdzie aktualnie wykłada.

Najnowszy komentarz Mazzinghiego powstał najpierw w języku włoskim, jednak do tej pory nie został wydany drukiem w tym języku. Ukazał się natomiast w niemieckiej serii *Internationaler Exegetischer Kommentar zum Alten Testament*. Został przełożony na język niemiecki przez Helmuta Engela, niemieckiego egzegetę, który w swoim dorobku, oprócz licznych książek i artykułów, ma również komentarz teologiczno-egzegetyczny do Księgi Mądrości, wydany w 1998 r., w serii *Neuer Stuttgarter Kommentar*.

Całe opracowanie Mazzinghiego liczy 558 stron. Składa się ono z ogólnego wprowadzenia do Księgi Mądrości (s. 19-47) oraz z części egzegetycznej, która, zgodnie ze strukturą Księgi Mądrości, podzielona jest na trzy części. Część pierwsza to analiza Mdr 1,1 – 6,25 (s. 51-193), następnie analizowana jest centralna sekcja księgi (rozdz. 7-9, s. 194-278) oraz sekcja końcowa o charakterze historycznym (rozdz. 10-19, s. 279-516). Opracowanie jest uzupełnione o indeksy, które obejmują wykaz najważniejszych komentarzy (s. 517), istotne opracowania teologiczne (s. 518-534) oraz literaturę pomocniczą (s. 534-536). Następnie jest

zamieszczony wykaz kluczowych wyrażen (s. 537-538), indeks wyrazów greckich (s. 539-545) oraz wybór fragmentów biblijnych użytych w tekście (s. 546-522). Autor zamieszcza również wybór źródeł pozabiblijnych cytowanych w komentarzu.

W ogólnym wprowadzeniu autor podejmuje klasyczne tematy związane z kwestiami literackimi oraz kompozycyjnymi. Na początku podkreśla wyjątkowy charakter księgi, związany z faktem, że powstaje ona w specyficznym kontekście historycznym i stanowi swoisty pomost pomiędzy Starym Testamentem a pismami nowotestamentowymi. Następnie podejmowane są kwestie związane z tekstem oryginalnym oraz wartością starożytnych tłumaczeń. Pokrótce zostaje ukazana historia badań nad kompozycją księgi i podkreślona jej organiczna jedność. Autor przywołuje teorię J. M. Reese'a, który zauważył powtarzanie się pewnych motywów w różnych częściach księgi (są to, według jego nomenklatury, *flashbacks*). Osobny paragraf został poświęcony kwestii struktury literackiej, która była przedmiotem długiej debaty między biblistami. Autor przyjmuje klasyczny trzyczęściowy podział, przypisując rozdział dziesiąty do trzeciej części księgi. Następnie włoski egzegeta omawia kwestie literackie, podkreślając nade wszystko obecność w tekście wyszukanych wyrażen oraz *hapax legomena*, a także elegancki, kunsztowny styl autora księgi natchnionej. Styl ten prezentuje wiele elementów charakterystycznych dla aleksandryjskiej retoryki i z tego powodu Księga Mądrości jest dziełem wyjątkowym w całej Biblii. Zostaje także przedstawiona pokrótce lista różnych figur literackich używanych przez autora księgi. Osobny paragraf, o dość dużej objętości, zostanie poświęcony gatunkowi literackiemu. Autor przedstawia różne propozycje zaklasyfikowania Księgi Mądrości oraz podkreśla fakt użycia przez autora stylu midraszowego. Następnie omawiane są kwestie powiązane z autorstwem księgi, datą jej napisania oraz miejscem powstania. W kolejnym punkcie autor ukazuje relacje pomiędzy Księgą Mądrości a innymi tekstami biblijnymi, wskazując na te, które mogły być dla autora Księgi Mądrości ważnym źródłem inspiracji. Ukazana zostaje także relacja między Księgą Mądrości a wczesnymi pismami judaistycznymi, szczególnie relacja do Księgi Henocha oraz tekstów z Qumran. Te relacje obejmują nie tylko księgi napisane w języku hebrajskim, ale również grecką literaturę judaistyczną: List Arysteasa, Trzecią i Czwartą Księgę Machabejską, Testament Dwunastu Patriarchów oraz niezwykle ważne dzieła Filona z Aleksandrii. Podjęta została również kwestia istotna dla interpretacji księgi, mianowicie jej związek z szeroko pojętym hellenizmem, polemiką wobec innych kultów religijnych, odniesieniem do popularnych prądów filozoficznych. Analizując te zagadnienia Mazzinghi przywołuje postaci Reese'a oraz M. Gilberta, którzy podjęli tego rodzaju badania egzegetyczne. Następnie autor komentarza omawia relacje pomiędzy Księgą Mądrości a Nowym Testamentem, szczególnie pismami Pawłowymi. Po-

krótko przedstawia też kwestię kanoniczności księgi oraz jej używania w pierwotnym Kościele.

W kolejnej sekcji komentarza, po krótkim wprowadzeniu, autor zajmuje się pierwszą częścią księgi, Mdr 1,1 – 6,25. Zostaje pokrótce przeanalizowana jej struktura literacka oraz gatunek literacki. Następnie autor prezentuje swój komentarz, według stałego schematu, do poszczególnych fragmentów księgi. Kierując się przyjętą przez siebie strukturą literacką, omawia sekcje poświęcone umiłowaniu mądrości, filozofii ludzi bezbożnych, zestawieniu postaw sprawiedliwego i bezbożnych w życiu i śmierci oraz kwestie sądu. Na końcu omawia Mdr 6, w którym następuje ponowienie apelu, jaki autor natchniony zawarł na początku księgi. Do tej części włoski egzegeta przyporządkowuje także Mdr 6,22-25, który jest związany literacko i strukturalnie z pierwszą częścią i jednocześnie stanowi wprowadzenie do kolejnej, drugiej części księgi.

W drugiej części omawiane są rozdziały 7-9. Rozdziały 7-8 to pochwała Mądrości, która ukazana jest jako cel wszelkich dążeń Salomona. Autor ukazuje precyzyjną strukturę tej części i dokonuje analizy poszczególnych sekcji treściowo powiązanych z kondycją Salomona i słabością ludzkiej natury, jego odkryciem wartości Mądrości, darami, które ta Mądrość niesie, aby ukazać ostatecznie owoce więzi z Mądrością. Rozdział dziewiąty, stanowiący centralny rozdział całej księgi, zostaje wyodrębniony, a sama modlitwa przeanalizowana z uwzględnieniem jej trzyczęściowej struktury.

Następnie analizie zostaje poddana trzecia część księgi (rozdz. 10-19). Włoski egzegeta najpierw analizuje teksty poświęcone kolejnym postaciom z historii zbawienia, przedstawionym w rozdziale dziesiątym, a następnie prezentuje poszczególne dyptyki, które zawiera trzecia część księgi. Wyodrębnia dwie dygresje, które pojawiają się w Księdze Mądrości, czyli dygresję o miłosierdziu Boga (Mdr 11,15 – 12,27, s. 314-343), a także rozdziały 13-15 (s. 344-399) poświęcone krytyce idolatrii.

Komentarz autorstwa Mazinghiego jest bez wątpienia cennym punktem odniesienia w badaniach nad Księgą Mądrości. Sam autor podkreśla we wstępie, że jego opracowanie bazuje na dwóch niezwykle istotnych dziełach w historii egzegezy Księgi Mądrości: monumentalnym komentarzu C. Larchera oraz trytomowym komentarzu G. Scarpata, który z punktu widzenia literackiego jest nieoceniony i ciągle stanowi źródło inspiracji w badaniach nad tekstem Księgi Mądrości. W komentarzu autor odwołuje się również do innych znaczących opracowań, które w istotny sposób zmieniły sposób interpretacji Księgi Mądrości. Nawet jeśli te odniesienia nie są wyraźnie zaznaczone w tekście, zaznajomieni z literaturą na temat Księgi Mądrości z łatwością mogą je zauważyć. Przywoływanie rezultatów badań innych egzegetów ukazuje doskonałe rozeznanie autora w literaturze tematu. Czytelnik dostaje do rąk dzieło, które przedstawia

wyważone opinie na poszczególne tematy. Opinie te są wynikiem systematycznych i rzetelnych badań oraz ukazują erudycję autora.

Autor w komentowaniu poszczególnych perykop księgi używa precyzyjnego schematu. Po dokonaniu tłumaczenia fragmentu zamieszcza uwagi dotyczące samego tekstu, ewentualnych problemów związanych z krytyką tekstualną oraz kwestii gramatycznych. Następnie analizuje synchronicznie poszczególne wyrażenia z uwzględnieniem odniesień do literatury judaistycznej oraz ewentualnych wpływów świata helleńskiego. Następnie diachronicznie analizuje wybrane zagadnienia lub wyrażenia, które przedstawia w szerokim aspekcie, z uwzględnieniem kwestii ich teologicznego rozumienia oraz związków z szeroko rozumianym kontekstem judaistycznym i hellenistycznym. Ta część przypomina pod pewnymi względami uwagi i analizę poszczególnych słów, które zamieszcza w swoim komentarzu G. Scarpata, przedstawiając bardzo szczegółowo praktycznie wszystkie greckie wyrażenia i ich interpretację. Zaletą opracowania Mazzinghiego jest fakt, że nie powtarza on kwestii znanych z innych opracowań, ale umiejętnie tworzy własną syntezę, która z jednej strony nie przytłacza czytelnika nadmiarem szczegółów, a z drugiej podaje istotne linie interpretacyjne oraz wskazówki dotyczące rozumienia poszczególnych wyrażen. Jego komentarz charakteryzuje się także tym, że oprócz odniesień biblijnych oraz ukazywania wpływów judaistycznych, ukazuje konsekwentnie wpływ kultury hellenistycznej, która musi zostać dostrzeżona i umiejętnie zinterpretowana (tę charakterystykę posiada także jego praca doktorska).

Komentarz jest również bardzo dobrze opracowany z punktu widzenia graficznego. Oprócz przejrzystej struktury samej analizy, na marginesie każdej strony pojawiają się didaskalia, które informują o temacie poszczególnych akapitów lub podają singla biblijne. Takie rozwiązanie ułatwia odszukiwanie tekstów oraz szybką orientację w tematyce poszczególnych paragrafów i akapitów. Sama księga jest napisana w sposób bardzo przejrzysty i zrozumiały, wielką zasługę ma tu tłumacz księgi, Helmut Angel, który jako egzegeta oraz autor komentarza do Księgi Mądrości, dokonuje bardzo precyzyjnego przekładu z języka włoskiego. Niemniej w samym komentarzu widać wyraźnie styl włoskiego egzegety, znany z jego wielu książek, gdzie precyzja i trafność argumentowania łączą się z klarownym przekazem.

Sam komentarz jest bez wątpienia cennym dziełem i ważnym punktem odniesienia dla studiujących Księgę Mądrości. Jest swoistego rodzaju syntezę wielu lat badań nad Księgą Mądrości, uzupełnionych o doskonale rozeznanie w literaturze tematu i umiejętność trafnego formułowania konkluzji.